

Олексій Гордєєв

журналіст, магістрант богослов'я,
автор книги «Церковь на Майдане»

МАЙДАН ЯК ВИКЛИК ПРОТЕСТАНТСЬКІЙ ПСЕВДОПОЛІТИЧНОСТІ¹

У статті аналізується поняття «протестантської аполітичності» в контексті буремних подій 21 листопада 2013 – 22 лютого 2014 р., які увійшли в історію України як Євромайдан. Детально розглядається підґрунтя позиції, при якій невтручання окремої Церкви чи індивіда у суспільно-політичні справи вважається ознакою слухняності Біблії та віровченню.

Досліджується еволюція «релігійної аполітичності», яка відбулася на тлі бойових дій на головній площі Києва. Для цього автор користується як ексклюзивним свідченням очевидців, так і актуальними на той момент публікаціями у ЗМІ.

Ключові слова: аполітичність, протестантизм, Євромайдан, медіа, поведінка, Майдан.

Протестанти – одна з тих релігійних груп, які принципово прагнуть поєднувати свій богословський погляд на світ з дієвим впливом на нього. Відповідно, ця гілка християнства має відносно давню та зрілу традицію участі у політичних процесах (достатньо згадати богослова-неокальвініста Абрагама Кайпера, який у 1901–1905 рр. займав посаду прем'єр-міністра Нідерландів, та нейрохірурга у відставці й адвентиста сьомого дня Бена Карсона, призначеного президентом США Дональдом Трампом міністром житлового будівництва і міського розвитку США).

¹ Доповідь на конференції «Бог на Майдані: реальність чи міф?» (Львів, 15.12.2016).

Українські нащадки Мартіна Лютера й Жана Кальвіна в цьому плані не є винятком. Окрім пасивної участі в модусі виборця, частина активних протестантів у 2000-х намагалась набути статус суб'єкта політичного процесу.

Ще до Помаранчевої революції, 7 липня 2004 р., Міністерство Юстиції зареєструвало Соціально-християнську партію (СХП) із Оксаною Білозір на чолі. На парламентських виборах через два роки вона набрала 0,09% голосів (22 953 виборців).

На позачергові вибори 30 вересня 2007 р. СХП пішла разом із партією «Екологія та соціальний захист» як «Християнський блок»². Угрупування очолював Сергій Балюк, нині єпископ Християнської Євангельської Церкви Живого Бога. В першу п'ятірку входили також пастор Церкви ЄХБ Анатолій Кашуба та єпископ Незалежних харизматичних Церков Донеччини Володимир Горбачов. Популярність «Християнського блоку» обмежилась 0,10% виборців. Відтоді СХП намагалась приєднатись до «Єдиного центру» та «Батьківщини» і далі успішно маргіналізувалась.

Ця політична сила – не єдина, яка намагалась спрямувати соціальний капітал протестантів у політичне річище. 8 лютого 1997 р. в Києві створили партію «Християнсько-народний союз». Через шість років до партії приєднались ще три структури християнсько-демократичного спрямування, тому назву об'єднання довелось змінити на «Християнсько-демократичний союз» (калька з німецької назви *Christlich Demokratische Union*, німецької консервативної політичної сили, яку очолює канцлер Ангела Меркель).

За керівництва Володимира Стретовича, який у складі блоків «Наша Україна» й «Наша Україна – Народна самооборона» («НУ–НС») встиг попрацювати депутатом четвертого, п'ятого та шостого скликань, партія наголошувала на «християнському розумінні людини, що дає етичну основу християнсько-демократичній політиці»³. У вересні 2010 р. над партією встановив контроль депутат від «НУ–НС» Давид Жванія. ХДС, як і СХП, брала

² Офіційний сайт цього блоку (ChristianBloc.org.ua) вже недоступний.

³ Наразі жодний сайт ХДС – ні cdu.org.ua, ні hds.org.ua – не функціонує, тому цитата наводиться за профілем у Вікіпедії.

участь у місцевих виборах 2015 р. Загалом, з початком Євромайдану обидві політичні сили цілковито зникли з медійного поля⁴.

Виглядає, що будь-який політичний проект який мав на меті мобілізувати протестантів як електорат, був приречений. Здебільшого це спричинено невеликою часткою самих протестантів у релігійному полі України. За дослідженням Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова⁵, у 2000 р. на запитання «До якої релігії ви себе відносите?» 2 % опитаних відповіли: «До протестантських та євангелічних Церков» (а це близько 988 тис. українців)⁶. Вже 2005-го показник змінився: 1,3 % (близько 614 тис. мешканців); у 2010-му – 1,9 % (874 тис.; при цьому відсоткове співвідношення на заході й сході України здається майже ідентичним – 3,8 % на заході й 3,2 % на сході).

⁴ Несправедливо залишити поза увагою й інші політичні проекти, котрі, однак, меншою мірою заторкували релігійні уподобання українців. Православне населення (без диференціації) лояльно поставилось до гуманітарної частини передвиборної програми «Партії регіонів», де щонайменше від 2006 р. фіксується «протидія проникненню в Україну деструктивних культур» (докладно і більше про це: Ю. Решетніков. Дивіться, хто прийшов! Релігійно-конфесійні симпатії депутатів Верховної ради 2006 // *Релігійно-інформаційна служба України* (www.risu.org.ua); С. Продивус. Проблема міжконфесійних відносин у передвиборчих програмах політичних партій України // *Релігійна свобода: Міжконфесійний діалог як складова становлення громадянського суспільства* 12 (2007) / ред. А. Колодний та ін., с. 82). Окрім того, В. Янукович позиціонував себе «захисником Православ'я». Водночас політичні сили демократичного спектру («Наша Україна», далі «НУ-НС», «Батьківщина» і т. д.) переважно виступали за створення національної помісної православної церкви, чим приваблювали прихожан УПЦ КП. Поза увагою тут лишаються відверто провокаційні проекти на зразок ідей кандидата на посаду Президента України в 2004 році Миколи Рогожинського, який обіцяв «навести порядок у міжконфесійних суперечках: Єдиний Бог, Єдина церква, Єдина монолітна славетна Велика Свята Київська Русь» (О. Гордеев. Топ-5 судових рішень, пов'язаних з релігією // *Тексти.org.ua* (www.texty.org.ua))

⁵ *Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин. Інформаційні матеріали до Круглого столу на тему: «Державно-конфесійні відносини в Україні станом на 2013 рік: рух до партнерства держави і церкви чи до кризи взаємин?»* 22 квітня 2013 року. Київ 2013.

⁶ При цьому до «Протестантів та євангелічних церков» Центр Разумкова відніс адвентистів сьомого дня, мормонів та Свідків Єгови. Приналежність до християнства двох останніх конфесій серйозно ставиться під сумнів.

А от у 2013 р., майже перед початком Євромайдану, частка прибічників третьої гілки християнства впала до 0,8% (близько 364 тис.; найцікавішим є те, що найбільше дав знову схід – 1,2%)⁷.

Зважаючи на те, що з 2000 р. кількість протестантів ніколи не перевищувала мільйона осіб, викликає подив, що вони мали й досі мають одну з найширших релігійних мереж в Україні. До Євромайдану прибічники Реформації підійшли із 9114-ма громадами⁸.

Насправді кількість протестантських конгрегацій (громад) є більшою за офіційні дані, адже негативна історична пам'ять деяких церковних громад не дозволяє їм пройти державну реєстрацію. Наприклад, так звані «відділені баптисти» (офіційно – Міжнародний союз церков ЄХБ) воліють лишатись в тіні і не реєструвати громади. Крім того, перебуванню в тіні сприяє статус релігійної меншини та конфлікти із УПЦ МП, активіст якої, экс-міністр культури Дмитро Табачник, приміром, назвав колишнього заступника голови партії «Батьківщина», члена Церкви ЄХБ та чинного секретаря Ради національної безпеки та оборони Олександра Турчинова «керівником тоталітарних євангелічних та неохаризматичних сект», який «безперешкодно розвиває в Україні сектантський тоталітаризм й утверджує американську модель релігійної практики»⁹.

Насправді понад 9100 громад – це надзвичайно серйозний показник. Якщо порівняти з іншими українськими конфесіями, то станом на ту саму дату УПЦ МП опікувалася 12673 парафіями, УПЦ КП – 4651, УГКЦ – 3763 та РКЦ – 926.

Отже, висловлювання Віктора Єленського про харизматичні Церкви: «Очевидно, що їхній суспільний вплив значно перевищує питому вагу харизматів у конфесійній структурі суспільства»¹⁰, – можна, безсумнівно, перенести й на усіх українських

⁷ Варто згадати, що в 2016 р. 1,2% українців віднесли себе до протестантів; майже половина православних українців хоче єдиної Помісної Православної Церкви – соціопитування // Релігійно-інформаційна служба України (www.risu.org.ua).

⁸ Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2014 року) // Релігійно-інформаційна служба України (www.risu.org.ua).

⁹ Д. Табачник. Унифікація Духа // Крючков Г. К., Табачник Д. В. *Фашизм в Україні: угроза или реальность?* Харків 2008, с. 265.

¹⁰ В. Єленський. *Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття*. Львів 2013, с. 123.

протестантів. Попри невелику кількість та завдяки розгалуженості мережі церков українські протестанти, прибічники децентралізованої еклезіології, завжди були відомі в Україні через активну соціальну та місіонерську діяльність.

Політично аполітичні

За відсутності єдиної соціальної концепції, яка б інформувала про цивілізаційний напрям розвитку, та, тим більше, єдиного центру впливу, політичні уподобання протестантів формувались стихійно та хаотично. Можна виокремити три сектори. Перша група українських протестантів послідовно (активно або пасивно, лише на виборах) підтримувала курс на «гуманітарну» єдність з Росією. Зрозуміло, що географічно цей кластер думок розташований на сході та півдні країни. Протестанти східних областей зважали на спільні «традиційні цінності» в Митному союзі та протистояли свободі самовираження ЛГБТК-спільнот в західних державах.

Зокрема, у Слов'янську до його захоплення 12 квітня 2014 р. місцеві протестанти на чолі з Петром Дудником, «часом критикуючи, вибудовували із мером Нелею Штепою (мер Слов'янська 2010–2014 рр.) доволі конструктивні взаємини»¹¹. Пастор великої євангельської громади «Нове Життя» в Києві Анатолій Калюжний жорстко критикує цю «співпрацю»: «Коли треба було діяти та говорити Слово, [християни-протестанти] гралися із Нелею Штепою та брали участь у спільних проектах»¹².

Проросійська позиція частини протестантів увиразнилася і у сприйнятті анексії Росією Кримського півострова: достеменно відомо, що кримські та севастопольські баптисти брали активну участь у нелегітимному «референдумі» 16 березня 2014 р.

Друга група протестантів – переважно з центру, півночі та заходу – у тій чи іншій мірі підтримувала проєвропейський курс України. Тим групам, які діяли переважно на заході та в центрі (приміром, Християнська євангельська Церква живого Бога на чолі з єпископом Сергієм Балюком), робити це було легше. Про-

¹¹ А. Гордеев. Чисто «новороссийское» убийство. Как и почему адепты «ДНР» расстреляли 4-х протестантов // *Українська правда* (www.lifepravda.com.ua).

¹² А. Гордеев. *Церковь на Майдане*. Киев 2015, с. 281.

тестантські спільноти здебільшого на сході України (наприклад, Українська християнська євангельська Церква, що на чолі зі старшим єпископом Леонідом Падуном діяла у Донецьку з 1994 р.¹³), стикались із нерозумінням місцевого населення, стурбованого «всесвітньою пропагандою гомосексуалізму». А в строгому сенсі слова, у міжрелігійних структурах на зразок Всеукраїнського союзу церков євангельських християн баптистів (ЄХБ) курс держави у бік Європи завжди викликав тертя й образи. Це мало наслідки, що ми й побачимо далі.

Третя група українських протестантів усувалась від політичних процесів (або брала в них лише пасивну участь шляхом виборів) і вважала себе «аполітичною». Під цим терміном ми маємо на увазі *абсолютну відстороненість, яка дозволяє людині не діяти, залишатись повністю нейтральною*.

Неформальним гаслом цієї групи віруючих вважалась фраза «Церква відділена від політики». Звісно, слово «політика» розуміли у вкрай вузькому коридорі значень, здебільшого як «процес вибору чиновників усіх щаблів». Хоча, на думку давньогрецького філософа Арістотеля, під впливом якого слово *політик* стало популярним, політика – це процес управління «полісом», або всеосяжна форма соціальних зв'язків.

У цьому плані згадана група протестантів цілеспрямовано долучалась до політики, адже напрочуд активно лобіювала і досі лобіює свої погляди на соціальну, податкову, містобудівну та передусім сімейну політику, хоча «політикою» це не називає. Звісно, немає сенсу згадувати невеличкі союзи або громади, які дійсно усувались від усіх процесів, що не були пов'язані з християнським життям та підтримкою фізичної життєздатності.

Цікаво те, що чимало церков та громад, які сповідували такий підхід до «церковного» і «державного», формально входили у дві організації, які представляли інтереси церков перед офіційним Києвом. Це Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій¹⁴

¹³ 13 серпня 2014 р. бойовики захопили в Донецьку будівлю головної церкви Союзу Леоніда Падуна. Як і корпуси Донецького християнського університету (належить ВСЦ ЄХБ), її не повернуто й досі (деталі: Бойовики ДНР захопили ще один протестантський храм // *Релігійно-інформаційна служба України* (www.risu.org.ua).

¹⁴ Офіційний сайт: www.vrciro.org.ua

(ВРЦіРО, об'єднує найбільших гравців на релігійному полі) та Українська Міжцерковна Рада¹⁵ (об'єднання переважно протестантських структур та організацій, в яких немає шансів потрапити у ВРЦіРО через штучну герметичність останньої).

У ВРЦіРО, що лобіює інтереси церков у сімейній та податковій політиці, з 18 членів дев'ять – протестанти. Відповідно, коли ця організація публікувала документ, що мав впливати на рішення уряду чи парламенту з того чи іншого питання (як-от стосовно гомосексуалізму¹⁶), вісім підписів належало протестантським союзам: ВСЦ ЄХБ (баптисти), ВСЦ ХВЕП (консервативні п'ятдесятники), НЄЛЦУ (лютерани), СВЦ ХВЕ (п'ятдесятники), УЛЦ (консервативні лютерани), УУКЦ АСД (адвентисти) та УХЄЦ (вже згадана конфесія на чолі із Л. Падунном).

Сакральний ґрунт і перші випробування

Аргументація «аполітичних» протестантів вибудовувалась не історико-теологічним шляхом, а за допомогою часом анти-контекстуального цитування біблійних уривків. Класикою жанру стали фрагменти на зразок «Віддайте ж кесареви кесареви, а Боже Богові» (Мт 22,21), «Кожна людина нехай кориться владі вищій: немає бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом» (Рм 13,1) та «Коріться ради Господа кожній людській установі: чи то цареві, верховному володареві, чи то правителям, ним посланим на кару лиходіям і похвалу добродійцям. Бо така воля Божа, щоб ви, добро творивши, змусили мовчати неучтво безглуздох» (1 Пт 2,13–15).

Покора «вищій владі», «цареві» та «володарям» розумілась як відмова від впливу на їхні рішення і тим більше від протесту проти їхньої політики.

Коли ж вибухнув Євромайдан, до низки аргументів «по Слову» приєдналися старозавітні вірші про заколот: «Мій сину, Господа й царя страхайся; з бунтівниками не приставай...» (Прип 24,21)¹⁷.

¹⁵ Офіційний сайт: www.umrada.org

¹⁶ Декларація ВРЦіРО про негативне ставлення до явища гомосексуалізму і так званих одностатевих шлюбів, 15 травня 2007 року // *Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій* (www.vrciro.org.ua).

¹⁷ «Бойся, сын мой, Господа и царя; с мятежниками не сообщайся» (синодальный вариант Прип 24,21).

Вірш цікавий різноманіттям можливих перекладів – від «не водися з непевними» (переклад І. Огієнка), «and meddle not with them that are given to change» (King James Version) до «mit diesen beiden überwirf dich nicht» (Einheitsübersetzung). Так само Прип 29,8: «Люди развратные возмущают город, а мудрые утешают мятеж» (Синодальний переклад), «...а мудрі утишують гнів» (переклад І. Огієнка), «but wise men turn away wrath» (KJV й інші англomовні видання), «Weise beschwichtigen die Erregung» (Einheitsübersetzung)¹⁸.

Як правило, прихильники аполітичності без вагань екстраполювали біблійні застереження ігнорувати заколотників на учасників акцій протесту в Києві та інших містах України. При цьому згадані протестанти ігнорували теократичний контекст зазначених віршів, адже боротьба із царем у Старому Завіті вважалась де-факто боротьбою із Богом, Який його поставив. В умовах чинного демократичного законодавства опозиція владі сприймається як цілком нормальна поведінка «замовника» державних послуг, тобто громадянського суспільства, частною якою є церкви.

Загалом в історії України було три епізоди, які, так чи інакше, кидали виклик уявленням аполітичних протестантів про ідеальні взаємини з державою: Помаранчева революція 2004 р., низка подальших парламентських та президентських виборів між 2004 та 2013 р. та Євромайдан 2013–2014 рр.

«Події Помаранчевої революції поставили Церкви України перед невідхильною необхідністю чітко висловитися з приводу ключових проблем розвитку суспільства, а також з приводу характеру й міри участі релігійних організацій у політиці», – коментує ті події релігієзнавець, а нині депутат від «Народного фронту» Віктор Єленський¹⁹. Спостерігаючи за проактивною позицією християн з центру та заходу України (не без виключень), протестанти²⁰, ймовірно, вперше задалися питанням: чи можливо лишатись осторонь доленосних подій в Україні?

¹⁸ «а мудрі гнів утихомирюють» (переклад о. І. Хоменка).

¹⁹ В. Єленський, *Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття*, с. 459.

²⁰ Під «протестантами» тут і далі ми маємо на увазі їх «аполітичну частину».

Мова йшла про застосування принципу WWJD²¹ – «А що би робив Ісус?»: браслети з цією аббревіатурою носили переважно молоді протестанти, нагадуючи про необхідність синхронізувати свою поведінку із етичним баченням Ісуса Христа. Як діяти в умовах вкраденої президентської перемоги Януковича? Аполітичні протестанти здебільшого або проігнорували зимові події, або поставилися до них негативно, засуджуючи політичну боротьбу соціально активних своїх одновірців.

Загальні та президентські перегони в епоху між двома останніми революціями щоразу ставили те саме запитання: що робити, коли бачиш відверте нехтування нормами законодавства, обман та маніпуляції? Ці запитання особливо гостро почали звучати з листопада 2013 р.

Трифазний Євромайдан – зміна поведінки

Першу стадію зимових протестів 2013–2014 рр., тобто до жорстокого розгону «Беркутом» «студентського Майдану», із величезною натяжкою можна назвати приводом для зміни думки в аполітичних протестантів. Геть навпаки, мітинги з 21 по 29 листопада реанімували в них «обкатані» ще з 2004 р. традиційні аргументи, що обґрунтовують невторчання у публічні справи держави.

Зокрема, ця група віруючих наголошувала, що за всіх умов Церква повинна «проповідувати Євангеліє», а не брати участь у політичних акціях на користь підписання угоди про асоціацію із Європейським Союзом.

«До Майдану у його листопадовій формі в мене було дуже скептичне відношення, – свідчить у книзі „Церква на Майдані” декан протестантської Української Євангельської теологічної семінарії Денис Кондюк. – Я не дуже любив протиставлення, а тут нам пропонували дилему: або за ЄС, або за Митний союз... [...]. В той самий час я сумував, що частина християн на хвилі остраху „гомодиктатури” почала підтримувати східну інтеграцію, тим самим сприяючи політичним маніпуляціям»²².

²¹ What Would Jesus Do?

²² А. Гордеев. *Церковь на Майдане*. Киев 2015, с. 21. З сьогоднішньої перспективи, книга, окрім іншого, є важливим збірником свідчень безпосередніх учасників протестів на Майдані.

Особливо інтенсивно ідея «Церква не має справ із політикою, вона понад нею» циркулювала поміж *преміленаристів* – прихильників концепції *вознесіння* (англ. *rapture*; термін походить від уривка 1 Сол 4,17 – «Потім же ми, що живемо, що лиши- мось, будемо разом з ними вхоплені на хмарах у повітря назу- стріч Господеві і так будемо з Господом завжди») «народжених згори» (*born-again*) християн до *великої скорботи* (есхатологіч- на концепція, обрії якої сформував Сам Ісус Христос: «Скорбо- та ж: тоді велика буде, якої не було від початку світу аж понині, та й не буде» (Мт 24,21)) і *другого приходу Христа*, описаного пе- реважно в книзі Об'явлення.

Акцент на неминучості остаточного морального падіння люд- ства перед повторним приходом Месії (не плутати з первород- ним гріхом) призводив до логічної думки: навіщо змінювати те, що наприкінці часів буде знищене? Або, у популярному вигляді, «навіщо терти палубу судна, яке тоне?»

Через подібний редукціонізм масштабів Божого Царства українські *преміленаристи* (присутні у всіх конфесіях, окрім, можливо, Церкви АСД) намагались уникнути участі (активної чи пасивної) у Євромайдані.

Крім того, серед аполітичних протестантів була популярною ідея «Бог все вже владнав, тому наша участь – необов'язкова» (логічне міркування для гіперкальвіністів) та «Європейський ЛГБТ-вектор – це шлях у нікуди». «Я дуже переймався, бо доля України лежала на шальках терезів: або йдемо в ЄС, або розвер- таємось. В моїй Церкві постійно лунали суперечки щодо Євросо- юзу: чи добре це, – й також щодо гомофобії. Після цих суперечок я визначився: у ЄС більше плюсів, аніж мінусів», – згадує проте- сти 2013 року активіст молитовного намету Антон Калюжний²³.

До того ж, на той час вимоги новозавітньої соціальної етики (справедливість, чесність, солідарність і т. д.) мало корелювались із політичними вимогами Євромайдану. Лише освічені міські протестанти, переважно власники гуманітарних дипломів, могли довести, що з точки зору християнського етосу розворот Януко- вича у Вільнюсі є щонайменше порушенням своєї обіцянки і що- найбільше – зрадою свого народу. Тим більше по-паціфістськи

²³ Там само, с. 17.

налаштовані протестанти були неприємно здивовані насильством, що мало місце 24 листопада поблизу будівлі Кабміну²⁴.

Отже, *християни-протестанти здебільшого проігнорували першу фазу Євромайдану до 30 листопада, вважаючи її політичною акцією.*

Однак ніч з 29 на 30 листопада кинула виклик цій пасивній позиції. Бійці спецпідрозділів «Беркут» з Чернігівської, Луганської областей та Криму за наказом начальника ГУМВС України в Києві Валерія Коряка розігнали мирне зібрання близько 400 неозброєних мітингарів («студентський Майдан»). Людей били кийками, кидали на землю й чавили ногами. Постраждало щонайменше 79 осіб.

Насильство в ту ніч нічим не обґрунтовувалось. Телевізійні репортажі з місця інциденту та схвильовані повідомлення у соціальних мережах поставили перед аполітичними християнами-протестантами прості питання: «Як дивиться на це все Бог?», «Наскільки побиття студентів та мирних пікетувальників корелюється із Його старозавітнім портретом захисника сиріт, помічника знедолених і т. д.?», «What Would Jesus Do?» та «Чим є Божа справедливість, любов, яке Його відношення до прав людини?»

Деполітизація Євромайдану та його етизація (як наслідок відповіді на вищезазначені запитання) вилились у зменшення питомої ваги аполітичних протестантів. Скажемо простіше: політично неактивні протестанти дійшли висновку, що Бог має бути на Майдані. Цей крок засвідчив, що раніше суспільно пасивні послідовники Лютера стали краще розуміти Христа як Царя, чю честь та інтереси можна відстоювати й *поза* межами церковних споруд.

Перед усіма нами відкрилась християнська перспектива дій Майдану – боротьба за правду. Тоді я чудово усвідомлював, що якщо судитимуть студентів, яких спіймали під час розгону Майдану 30 листопада, то, як християнин, я не можу сидіти вдома й мовчати. Відчуття справедливості й справа захистити невинних людей – а це християнські чесноти,

²⁴ Детальний репортаж: А. Гордеев. Почему сегодня я на Майдане // *LiveJournal* (www.livejournal.com).

які проповідує Біблія, – змусили мене поїхати на Майдан й після цього грітися біля бочок морозними ночами²⁵.

До 30 листопада в церкві Майдан не обговорювали на рівні церковного порядку денного. Однак у розмовах 90 % людей наполягали на тому, що наш вектор й напрям – це Європа. [...] І в мене, і в інших людях з нашої церкви з'явилося мислення можливостями, що їх пропонував європейський правовий, інтелектуальний й духовний простір, чого не робить «таїжний союз»²⁶.

Факт відвертого насильства перетворив раніше політичний Євромайдан на звичайний Майдан – рух за відновлення невід'ємних прав людини на безпеку, свободу пересування й слова. Після того протестантам було надзвичайно складно опиратись участі у майданних справах. «Майдан – це питання моралі», – засвідчив пастор крупної євангельської Церкви «Нове Життя» Анатолій Калюжний²⁷.

Складно – але можливо. 28 листопада 2013 р. у Москві голові Всеукраїнського союзу церков ЄХБ В'ячеславу Нестеруку під час інтерв'ю поставили питання: «Якою є ваша думка стосовно політичних подій в Україні?» На той момент 60-річний керівник конфесії відповів: «Я скажу від імені українських братів. Ми завжди намагаємось бути аполітичними. Ми усвідомлюємо, що все, що відбувається навколо нас, – за волею Божою. [...] *Нашої активності на Майдані немає*²⁸. Ми зберігаємо спокій та нейтралітет»²⁹.

²⁵ Див. свідчення члена Церкви «Міжнародна асамблея Христа» Юрія Пономаренка, який, втім, ніколи не мав аполітичних поглядів: А. Гордеев. *Церковь на Майдане*, с. 29.

²⁶ Див. свідчення Бориса Волкова, на той момент – директора Асоціації «Духовне відродження». Волков так само ніколи не відносив себе до аполітичної групи протестантів: А. Гордеев. *Церковь на Майдане*, с. 34.

²⁷ Там само, с. 35.

²⁸ Курсив мій – О.Г.

²⁹ Інтерв'ю з Вячеславом Нестеруком 10.12.2003 // *Российский Союз Евангельских христиан-баптистов* (www.baptist.org.ru). Цікаво, що сам Нестерук частково став жертвою непрофесіоналізму анонімного баптистського журналіста, який брав у нього інтерв'ю. Текст оприлюднили на офіційному сайті РС ЄХБ (російських баптистів) аж... 10 грудня, коли ситуація на Майдані радикалізувалась і геть відрізнялась від status quo станом на листопад 2013 року.

Дещо пізніше позиції баптиста Нестерука почав альтом підспівувати Віктор Алексеєнко, президент Української уніонної конференції Церкви адвентистів сьомого дня, який в інтерв'ю РІСУ зазначив: «Узагалі я проти будь-якого втручання Церкви в політичні події, і одним із найважливіших аргументів для мене є саме той, що Церква – для всіх, як і Господь, який віддав Своє життя за все людство»³⁰.

Подеколи умовно аполітичні досі протестанти перетворювались у «політичних», але із позначкою «мінус». Ідеться про церкву «Посольство Боже» на чолі із громадянином Нігерії Сандеєм Аделаджею.

До Євромайдану в цій конфесії переважали три вектори діяльності – місіонерський, фінансовий та політичний. Другий зводився до підтримки інвестиційного проекту *King's Capital*, філіали якого відкривались при громадах «Посольства Божого». Компанія збанкрутіла в 2008 р.; попри те, що 3,5 тис. громадян втратили майже 150 мільйонів гривень, Аделаджа не пішов відбувати покарання, а, на думку багатьох, лишився на волі виконувати вказівки тодішньої влади. Досвід співпраці в нього вже був: в попередні роки нігерієць загравав із народним депутатом Володимиром Шушкевичем та мером Києва Леонідом Черновецьким. В 2013 р. «гачок» спрацював: мережу «Посольства Божого» (ПБ) почали використовувати для створення руху «Антимайдан». У книзі «Церква на Майдані» наявне свідчення екс-члена ПБ нині 44-річного Кирила Пузанова:

У портфоліо ПБ виявилось не тільки безліч реабілітаційних центрів, а й маса громадських організацій, в тому числі «псевдокиян», які взимку намагались розібрати барикади Майдану. Виявилась корисною й амбітна організація «Молодь! Громада! Влада!», яка наполовину складалась з прихильників ПБ і не гребувала тісними відносинами з молодіжним крилом Партії регіонів «Молоді регіони». Тому участь у Антимайдані членів ПБ, вишикуваних в шеренги просандеєвськими громадськими організаціями, виглядає абсолютно логічним. І якщо говорити, зокрема, про Олександра Зінченка, то, судячи з його єди-

³⁰ А. Бойко. «Я проти будь-якого втручання церкви у політичні події»: Віктор Алексеєнко, глава церкви адвентистів сьомого дня // Релігійно-інформаційна служба України (www.risu.org.ua). Інтерв'ю 8.12.2013.

ного виступу на «Громадському ТБ»³¹, він зрозумів, що Анти-майдан – це його політичний шанс. «В бій» пішли мешканці реабцентрів, які щойно відійшли від наркотиків і у яких немає особливих моральних орієнтирів. Вони легко зазнали іншої залежності. 150 гривень, плюс горілка і оселедець. У всякому разі, мені дзвонили і за гроші пропонували взяти участь в житті Антимайдану. [...] У проурядових акціях також брав участь «рух співзалежних матерів» – ми його так називали. Це група батьків реабілітантів, котрі прийшли до церкви втомленими від витівок своїх дітей-наркоманів або алкоголіків. Кожен з них був членом якої-небудь громадської організації. Партія регіонів прийшла на все готове. Практично все керівництво антипода Майдану складалось з вірних ПБ. А рядовими учасниками мітингу стали молоді реабілітанти, у яких не виявилося міцного соціально-політичного стрижня³².

На жаль, у січні та лютому 2014 р. співпраця між провладним крилом ПБ та Партією регіонів лише зміцнилась. За інформацією Павла Федорова, колишнього прес-секретаря Аделаджі, «разом із „Беркутом” у розгоні й побитті мітингувальників беруть участь „люди Зінченка”, одного з пасторів церковного конгломерату Сандея Аделаджі і коменданта Антимайдану»³³. Після перемоги Революції Гідності Зінченко обрав передбачувану траєкторію поведінки: почав переховуватись в Криму, далі в Росії, а з травня 2014 р. займає посаду голови виконавчого комітету «Народного фронту Новоросії»³⁴.

Однак повернімося до по-справжньому аполітичних християн. Зберігати цей «нейтралітет» було все важче. Розгін «беркутівцями» студентів у ніч на 30 листопада спровокував зливу засуджень з боку українських церков, які у своїх закликах зверталися до сумління чинної на той момент влади.

Спочатку відгукнулась УГКЦ, яка вустами Блаженнішого Святослава (Шевчука) закликала запобігти «ще більшій ескалації насильства»³⁵. Далі стосовно київських подій висловились УПЦ

³¹ Комендант Антимайдану Олександр Зінченко на Hromadske.TV (www.youtube.com).

³² А. Гордеев. *Церковь на Майдане*, с. 109–110.

³³ Йдеться про 18 лютого. Там само, с. 223.

³⁴ Зінченко, Олександр Васильевич // *Wikipedia* (www.wikipedia.org).

³⁵ «Ми засуджуємо ті прояви насильства, які застосували... до мирних громадян», – Блаженніший Святослав // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (www.news.ugcc.ua).

КП та УПЦ МП. Серед протестантів першими заявили протест лідери Собору Незалежних Євангельських Церков України. Вони охарактеризували насильство на площі як «апофеоз беззаконня й панування безвідповідальності»³⁶. У подальшому ледь не кожне протестантське об'єднання висловило своє неприйняття дій силовиків, а через два дні Рада Євангельських Протестантських Церков України (РЕПЦУ) оприлюднила свій офіційний коментар: «Цей шлях є загрозливим для суспільного миру та сталого демократичного розвитку України, а такі ганебні факти насильства та провокацій є не тільки злом і беззаконням, але й гріхом, за який доведеться відповідати перед Богом!»³⁷

Підсумовуючи, можна сказати, що, поки одні протестанти організували молитовний намет³⁸ й інформували Захід про загрозливий перебіг подій, інші, боячись зіпсувати стосунки з північним сусідом, переконували, що на Майдані вірних немає. Однак теми насильства й політики порушувались на церковних зібраннях, особливо за ініціативою пасторів – громадських активістів та небайдужих до України прихожан.

Поступово представники влади почали змішувати з брудом право людей на захист, справедливий суд (Автомайдан), свободу слова (утиски греко-католиків після Нового року, а саме погрози з боку Мінкульту заборонити діяльність УГКЦ через Богослужіння на Майдані) та зібрань (особливо в регіонах). Це ті сфери, якими церква традиційно «опікувалась» у контексті будь-якої авторитарної держави. Протестантський богослов Денис Кондюк коментує:

³⁶ Позиція Собору незалежних євангельських Церков України та Церкви «Нове Життя» щодо подій 30 листопада 2013 року // *Facebook* (www.facebook.com). Розробку цього документу здійснив автор цієї доповіді. Подальший розклад релігійних сил детальніше є викладений тут: О. Гордєєв. Чи стане Церква мотором протесту? Яку роль на #Євромайдані відіграє релігія // *Тексти.org.ua* (texty.org.ua).

³⁷ Звернення РЕПЦУ до українського народу з приводу останніх суспільних подій. 02.12.2013 // *Рада Євангельських Протестантських Церков України* (www.repcu.org).

³⁸ С. Климович. Крест над Майданом. Как украинские христиане восприняли протест на главной площади страны // *Facebook* (www.facebook.com). Вперше стаття була оприлюднена на порталі *Ideas4God.com* 11 грудня 2013 року.

Більш досвідчені й солідні українські протестантські конфесії якийсь період просто не помічали Майдан. Хочемо ми цього чи ні, лєвова частка з них сформувалась у Радянському Союзі, що дуже жорстко привчав до збереження status quo. Йому було вигідно підтримувати мур між релігійним та суспільним життям. Чимало віруючих до цього звикли й забули, що такий підхід нав'язаний не Писанням, а державою³⁹.

Die Verwandlung зі знаком плюс

Частка протестантів у єдиному організмі пікетувальників Майдану досі невідома. Однак достеменно можна стверджувати, що після насильства на головній площі країни наприкінці листопада представників третьої гілки християнства на протестах побільшало.

Долучитись до мітингів та участі в усіх «служіннях площі», від «Правого сектора» до медслужби, їх спонукали різні мотиви. Дехто виходив на площу як звичайний волонтер, при цьому релігійна складова індивіда не посідала перше місце. «Зазвичай ми ходили групою: хтось носив та роздавав, хтось розповідав, – каже на той момент 29-річний активіст протестантського молитовного намету Ігор Калюжний. – Як правило, я носив вантажі, дівчата-християнки – спілкувались. Все це відбувалось вночі»⁴⁰.

Перетворення аполітичного протестанта у політично активну особистість не відбувалось швидко. Найчастіше йому передувала проміжна стадія – християнина, який фізично присутній на площі з місіонерською метою. Віктор Танцюра, керівник місіонерського відділу місії «Світло на сході», розповідає:

Я був свідком того, що український народ упокорив себе перед Богом. [...]. Я багато часу проводив у місіонерських подорожах. [...]. Коли ми пропонували християнську літературу або Євангелії, взяти книгу погоджувались щонайбільше 20% нашої аудиторії. На Майдані [...] рідко хто не погоджувався поговорити про Бога або не брав у руки Слово Боже. Я бачив, як Бог відкрив серця людей⁴¹.

³⁹ А. Гордєєв. *Церковь на Майдане*, с. 69.

⁴⁰ Там само, с. 45. Ігор Калюжний ніколи не вважав себе аполітичним християнином, його висловлювання приведені з метою проілюструвати іншу позицію.

⁴¹ Там само, с. 90.

Здебільшого це стосувалось «аполітичних» протестантів, які не обговорювали з іншими людьми власні політичні погляди, але через докори сумління допомагали словом і справою простим людям, присутнім на Майдані.

Змінити думку про Майдан деяким протестантам допомогло не тільки усвідомлення неминучості боротьби за права людини, але й фізичне відвідання акцій протесту – попри пропаганду проурядового українського і, тим більше, російського ТБ. В цьому контексті цікава історія пастора церкви «Добра звістка» Петра Дудника, який, як ми згадували вище, активно співпрацював із міською прорегіонівською владою м. Слов'янська Донецької області. Він розповідає:

Під час Майдану ми не говорили ані антимайданівських проповідей, ані промайданівських. Ми багато молились за мир і за те, щоб якнайскоріше завершилось протистояння. Ми активно не брали участь в протестах: я лише один раз прийшов подивитись на Майдан. Мене дуже вразила атмосфера – я ніби опинився в церкві. Я був приголомшений, коли побачив там жінок у дорогих шубах, інтелігентів, що довбали лід. А інші тим часом тягнули мішки та конструювали барикади. І ніхто нікого не штовхав: ситуація, як на християнських суботниках⁴².

Якою б не була їхня мотивація, присутні на Майдані протестанти побачили те, чого вже давно не спостерігали у своїх церковних громадах: Бога, який діє на Майдані як у духовному просторі. Господь Ягве зі сторінок Старого та Нового Заповітів виявився Богом вільного простору та велелюдних площ. Вони уважно слухали промови на той час емерита Блаженнішого Любомира (Гузара), були свідками прагнення людей читати Євангеліє, співати зі сцени духовні пісні, імпровізованих (і формалізованих) молитов і відчайдушної роботи священників усіх конфесій та волонтерів молитовних наметів.

Справедливості ради слід згадати, що відтік з «аполітичного» басейну відбувався і в східному напрямку. Повертаючись до церков і розповідаючи одновірцям про свої місіонерські успіхи,

⁴² Цитата із ще не оприлюдненої книги автора цього тексту «Релігія на війні». Більше про Петра Дудника в умовах російської агресії на сході України: О. Гордєєв. Феномен Дудника // *Релігія в Україні* (www.religion.in.ua).

політично активні протестанти зустрічались зі своїми колегами по «аполітичному» табору, які після вживання проурядового телевізійного медіаконтенту або розмов із родичами постраждалих «беркутівців» відкидали нейтралітет та приставали до проросійського табору.

Хоча протестантський «контрреволюційний» напіврух не породив жодного інтелектуального продукту, який би цілісно пояснював свою позицію, в Україні відомі кілька священнослужителів, які обстоювали ідеали Антимайдану. Це пастор Біличанської біблійної церкви (на околицях Києва) Микола Дехтяренко⁴³, який в середині січня 2017 р. з подачі афілійованого із Російського об'єднаного союзу християн віри євангельської (РОСХВЕ) сайту вибухнув статтею «10 поразок Євангельського братства на Майдані»⁴⁴, а також пастор з Харкова Володимир Ульченков⁴⁵, який називав экс-керівника російських баптистів Ю. Сіпко «простим русофобом, який ненавидить своїх громадян, 5-тою колоною», а чинному тоді Голові ВРУ О. Турчинову присвятив «білий» вірш: «Баптист, подписавший приказ об АТО // Соблазном стал вечной причиной // Баптизм покидают теперь лишь за то // Что там появился Турчинов».

Зрештою, до активного ігнорування Євромайдану закликав п'ятдесятницький пастор, уродженець Кривого Рогу, Александр Шевченко, який у 1991 р. емігрував до США і в 2005 р. відкрив у Сакраменто (Каліфорнія) церкву «Дом Хлеба». 28 січня, через 12 днів після прийняття так званих «диктаторських законів», він заявив про активне неприйняття Майдану через аполітичну позицію⁴⁶. Не заспокоївшись, вже 31 січня він звернувся до українських християн:

Найбільш негідним для церкви є заангажування у чужу для неї справу, в політику. Це відводить її від справжньої мети, яку для неї визначив Христос. [...]. Церква раніше

⁴³ Профіль у Facebook: Nick Dekhtyarenko (<https://www.facebook.com/nickbbc>).

⁴⁴ М. Дехтяренко. 10 поражений Евангельского братства на Майдане // *Af-media.ru* (www.afmedia.ru).

⁴⁵ Профіль у Facebook: ulchenkovs (<https://www.facebook.com/ulchenkovs>).

⁴⁶ Пастор из Сакраменто ополчился против Майдана // *Slavic News in California* (www.slavicsac.com).

за усіх повинна розуміти, що від перестановки місць доданків сума не змінюється. Коли на зміну одній владі приходить інша, це ніщо інше, як жалюгідна спроба вибрати менше з двох зол [...]. Я хочу вмовляти пастирів, священників, лідерів церкви Христової: не примножуйте сорому нашої історії, коли благословляли гармати та війни (особливо коли йдеться про війну братовбивчу)!⁴⁷

Окрім Шевченка, схилити українських протестантів до безвольного упокорення владі взялась уся гвардія проурядових російських п'ятдесятників та баптистів⁴⁸. Системну роботу в цьому плані вів і досі веде РОСХВЕ на чолі із Сергієм Ряховським. Останній бачив на Майдані лише «гасла, які більше нагадують нам про людиноненависницьку ідеологію, аніж християнство»⁴⁹. 25 листопада – у той самий день, коли УПЦ КП вкотре заявила про переслідування нелояльних Кремлю релігійних конфесій в Криму та на Донбасі⁵⁰, – пан Ряховський взяв участь у прес-конференції в приміщенні державної МІА «Россия сегодня» (Москва)⁵¹. Там він сказав таке:

Ми, люди віруючі, поза політикою [...]. Сьогодні на Україні знищуються храми різних конфесій, і це жахливо [...]. Знаємо, що на Україні утискають й вбивають священнослужителів різних конфесій – і протестантів, і православних, і інших. Причому це роблять однаковою мірою обидві сторони

⁴⁷ А. Шевченко. Моє обращеніє в связи с ситуацией в Украине // *Служение Александра Шевченко* (www.ashevchenko.org), 31 січня 2014.

⁴⁸ Детальніше про це див.: А. Гордеев. Из князи в грязи. Пока одни протестанты в РФ отбиваются от ярлыка «сектант», другие поют оды Кремлю // *Livejournal* (www.livejournal.com), 10 листопада 2014.

⁴⁹ Російські п'ятдесятники «открестились» от Майдана // *Мир вам. Християнський інформаційно-аналитический портал* (www.mirvam.org). Цікаво те, що позиція С. Ряховського була очевидна ще у 2006 р., коли він оприлюднив заяву про «неприпустимість реабілітації на державному рівні діяльності УПА та ідей фашизму» (Сергей Ряховский предсказал события в Украине еще в 2006 году // *Информационно-аналитический портал AfMedia.ru*)

⁵⁰ Прес-конференція: «Новий екстремізм: віросповідання під тиском в Криму та на Донбасі // *Укрінформ* (www.ukrinform.ua), 25 листопада 2014. Стаття, що базується на даних зі згаданої прес-конференції: О. Гордеев. Незручні церкви. Про що свідчать утиски релігійних конфесій в Криму // *LB.ua* (www.lb.ua), 28 листопада 2014.

⁵¹ Религиозные деятели обвиняют власти Украины в гонениях на верующих // *РИА новости* (www.ria.ru).

конфлікту. [...] В мене складається враження, що на Україні сформувався якийсь вакуум духовної влади і авторитетів [...]. Я не пригадаю, щоби за останній рік в Україні хтось із церковних лідерів відлучив когось із політиків, у яких руки по лікоть у крові, очільників військових угруповань, які називають себе представниками різних конфесій. Причин для їхнього відлучення більш ніж достатньо, але церква не користується своїм правом і владою⁵².

Менш системною пропагандою у вільний час займалися Сергій Кіреєв⁵³, пастор п'ятдесятницької церкви «Живая вера» у м. Пенза, представник РОСХВЕ у Пензенській області й редактор порталу AfMedia.Ru; пензенський єпископ Олег Серов⁵⁴ (відомий тим, що разом із Кіреєвим у березні 2015 р. зустрівся в Пензі з ватажком луганських бойовиків Ігорем Плотницьким, який до подій 2014 р. теж відвідував одну із луганських церков ХВЕ. Під час рандеву останньому подарували Біблію, сувеніри й книгу «Протестанти на службі Росії!»⁵⁵); Ігор Колгарьов (рос. Колгарёв)⁵⁶, адміністратор популярної у вузьких колах сторінки у Facebook та Вконтакте «Христиане против Майдана»⁵⁷; Ігор Анікін, Наталья Анікіна та інші менш здібні пропагандисти.

Лютий і війна

У лютому 2014 р. ті християни, які, попри потужну пропаганду, не боялися вийти і на власні очі оцінити події на Майдані, побачили Бога, який діє в умовах війни і жорстокості – усього того, що філософи звать екзистенційним обрієм. Навряд чи комусь із них доводилось раніше згадувати ім'я Бога у такому, в буквальному сенсі кривавому контексті. Винятки – випадки поховань «своїх», але в ті миті подеколи самі професійні пастори брали на себе емоційний тягар на цвинтарі діяти й говорити.

⁵² Точні цитати надані прес-секретарем РОСХВЕ Антоном Кругліковим.

⁵³ Профіль у Facebook: sergey.kireyev (<https://www.facebook.com/sergey.kireyev>).

⁵⁴ Профіль у Facebook: oleg.serov.16 (<https://www.facebook.com/oleg.serov.16>).

⁵⁵ А. Рябинин. Игорь Плотницкий насаждает в Луганске сектантские учения // *Комсомольская правда* (www.kp.ru), 21 грудня 2016.

⁵⁶ Профіль у Facebook: ikolgarev (<https://www.facebook.com/ikolgarev>).

⁵⁷ <https://www.facebook.com/ChristiansProPeace/?fref=ts>

Отець Іван Гальо з УГКЦ розповідав про своє служіння в середині лютого: «Потрібно було читати молитви на розршення, на відхід душі тим, які вже вмирали. Читав молитви тим, які були поранені і важкопоранені, з глибокими рваними ранами. Вони просили мене: „Отче, моліться”. Я читав „Отче наш”, давав цілувати хрест, помазував єлеєм, запитував їхні імена, благословив... Робив те, що міг робити як священник. Намагався підкріпити їх морально. Переконаував їх, що молитимуся за них, щоб вони не занепадали духом, бо духовна підтримка дає сили в тілесному виживанні»⁵⁸.

На тлі по-справжньому жорстоких законів 16 січня усі звичайні елементи християнської свідомості змінилися. Молитви за мир стали гарячими, бо від відповіді Бога на них залежало фізичне виживання багатьох; церкви стали переповненими, деякі – навіть частково змінили профіль (шпиталі в Михайлівському соборі та в кірсі на вул. Лютеранській).

Бог здавався Творцем, який втішає навіть у контексті найкращавішої за всю історію незалежної України революції. Колись аполітичні християни мали шанс дивуватися спразі Божого Слова серед мітингарів. 44-річний активіст молитовного намету Ігор Прус свідчив, що на ранок 19 лютого «кияни брали в нас літературу й прямо на площі читали Євангелію або Біблію»⁵⁹. Той, хто, попри усі докази, розповіді й свідчення, вважав, що Майдан – це «простір гріха», так і не побачив «очей, що палають, та рук, які тремтять, що свідчать про розгубленість і підсвідоме прагнення знайти точку опори в Бозі»⁶⁰. А найцінніше те, що в лютому християни пересвідчилися: Бог – це Бог дива й відповіді на молитви. Анатолій Калюжний каже:

Сьогодні вже відомо, що в ніч на 19 лютого, коли ми стояли на площі з синами, «Альфа» мала підірвати Дім профспілок.

⁵⁸ О. Климончук. Отець Іван Гальо: «Ходжу по барикадах і прошу хлопців, щоб вони жили, – жили для своєї землі» // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (www.news.ugcc.ua). О. Іван Гальо після Майдану став на шлях військового капелана, зокрема, у 80-й окремій аеромобільній бригаді ВДВ: *Духовне життя львівських десантників в зоні АТО* (<https://www.vdvua.net/archives/2090>).

⁵⁹ А. Гордеев. *Церковь на Майдане*, с. 270.

⁶⁰ Там само.

Перед цим хтось вночі виніс увесь напалм та динаміт, і вони змогли лише тільки підпалити. Інакше вибух знищив би п'ять–шість тисяч людей, а після того остаточно зачистили б Майдан. Те, що цього не сталося, – це дія руки Божої. Лише сьогодні ми знаємо про лютневі плани влади і про ті величезні сили, що стояли навколо Майдану! Як не побачити в цьому Божу силу й захист? Чи не побачити руку Божу в тому, що Янукович втік у найвідповідальніший момент? Для мене це – Господь, і ніяк не «Правий сектор» чи хтось інший»⁶¹.

Усі 94 дні Євромайдану аполітичні християни вчилися мисленню у новій парадигмі: відкритій, інклюзивній та націленій на панування євангельських ідеалів в усіх можливих рівнях буття.

На жаль, їхні колишні друзі по релігійному табору теж не відставали: на момент анексії Росією Криму й Севастополя та захоплення окремих районів Донецької та Луганської областей у них був цілий арсенал своєрідних аргументів для легітимізації дій Москви та її маріонеток у військовій формі. І навпаки, цілісне та повноцінне бачення Бога як Царя державного простору, а не тільки церковних приміщень, допомогло постмайданним християнам-протестантам адекватно відреагувати на анексію Криму та окупацію ОРДІЛО.

«Я усвідомила, що протестантські церкви прокинулись, – згадує на той момент 38-річна Леся Котвіцька, активістка медичної служби Майдану. – Але вони стали такими лише після кривавого ранку. Таке враження, що до них „дійшло” лише через місяць після перших смертей»⁶².

Бог, який на головній площі країни закликає до небайдужості, так само закликав через біблійні сторінки відреагувати на подальшу несправедливість та гріх – окупацію Криму та захоплення Слов'янська, Донецька та Луганська. На думку пастора київської церкви «Нове Життя» А. Калюжного, «події на сході України – це, по суті, бойкот Майдану. Окрім впливу російського фактору, суспільство не готове жити за умовами, що їх пропонує Київ (Майдан)»⁶³.

⁶¹ Там само, с. 236.

⁶² Там само, с. 271.

⁶³ Там само, с. 281.

Підтримка українських військових в окупованому Криму, а також допомога армії та цивільним на сході України здійснювались при значно більшому ентузіазмі, ніж той, що панував у часи Майдану.

І навіть попри це досі більшість протестантів так і лишилась відсторонено аполітичною. Найяскравіші, але поодинокі, випадки фіксують на Донбасі, де через нездатність (або невміння чи небажання) втілювати досягнення Майдану місцеві протестанти не змогли вберегти землю від російських та місцевих окупантів. Всі, хто постраждав від дій Кремля на українському сході (приміром, екс-мешканець Донецька Сергій Косяк), – наразі це найвідданіші волонтери.

Підсумовуючи, можна сказати, що аполітичні християни тримаються поодаль активної підтримки української армії та традиційного волонтерства. Політично і соціально активні їхні одновірці – усвідомлено навпаки.

Список використаної літератури:

- Бойко А. «Я проти будь-якого втручання церкви у політичні події», – Віктор Алексеєнко, глава церкви адвентистів сьомого дня // *Релігійно-інформаційна служба України* (www.risu.org.ua).
- Бош Д. *Преобразования миссионерства: Сдвиги парадигмы в богословии миссионерской деятельности*. Санкт-Петербург 1997.
- Гордеев А. Из князи в грязи. Пока одни протестанты в РФ отбиваются от ярлыка «сектант», другие поют оды Кремлю // *Livejournal* (www.livejournal.com).
- Гордеев О. Незручні церкви. Про що свідчать утиски релігійних конфесій в Криму // *LB.ua* (www.lb.ua).
- Гордеев А. Почему сегодня я на Майдане // *Livejournal* (www.livejournal.com).
- Гордеев А. *Церковь на Майдане*. Киев 2015.
- Гордеев А. Чисто «новороссийское» убийство. Как и почему адепты «ДНР» расстреляли 4-х протестантов // *Українська правда* (www.lifepravda.com.ua).
- Гордеев О. Чи стане Церква мотором протесту? Яку роль на #Євромайдані відіграє релігія // *Тексти.org.ua* (texty.org.ua).
- Гордеев О. Феномен Дудника // *Релігія в Україні* (www.religion.in.ua).
- Декларація ВРЦіРО про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та так званих одностатевих шлюбів. 15 травня 2007 р. // *Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій* (www.vrciro.org.ua).
- Дехтяренко М. 10 поражений Евангельского братства на Майдане // *Afmedia.ru* (www.afmedia.ru).
- Єленський В. *Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття*. Львів 2013.
- Интервью с Вячеславом Нестеруком 10.12.2003 // *Российский Союз Евангельских христиан-баптистов* (www.baptist.org.ru).
- Звернення РЕПЦУ до українського народу з приводу останніх суспільних подій. 02.12.2013 // *Рада Євангельських Протестантських Церков України* (www.repcu.org).
- Климович С. Крест над Майданом. Как украинские христиане восприняли протест на главной площади страны // *Facebook* (www.facebook.com).
- Климончук О. Отець Іван Гальо: «Ходжу по барикадах і прошу хлопців, щоб вони жили, – жили для своєї землі» // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (www.news.ugcc.ua).

- «Ми засуджуємо ті прояви насильства, які застосували... до мирних громадян», – Блаженніший Святослав // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (www.news.ugcc.ua).
- Пастор из Сакраменто ополчился против Майдана // *Slavic News in California* (www.slavicsac.com).
- Позиція Собору незалежних євангельських церков України та церкви «Нове Життя» щодо подій 30 листопада 2013 р. // *Facebook* (www.facebook.com).
- Прес-конференція: «Новий екстремізм: віросповідання під тиском в Криму та на Донбасі // *Укрінформ* (www.ukrinform.ua).
- Продивус С. Проблема міжконфесійних відносин у передвиборчих програмах політичних партій України // *Релігійна свобода: Міжконфесійний діалог як складова становлення громадянського суспільства* 12 (2007) / ред. А. Колодний та ін., с. 81–83.
- Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2014 р.) // *Релігійно-інформаційна служба України* (www.risu.org.ua).
- Религиозные деятели обвиняют власти Украины в гонениях на верующих // *РИА новости* (www.ria.ru).
- Российские пятидесятники «открестились» от Майдана // *Мир вам. Христианский информационно-аналитический портал* (www.mirvam.org).
- Рябинин А. Игорь Плотницкий насаждает в Луганске сектантские учения // *Комсомольская правда* (www.kp.ru).
- Решетніков Ю. Дивіться, хто прийшов! Релігійно-конфесійні симпатії депутатів Верховної ради 2006 // *Релігійно-інформаційна служба України* (www.risu.org.ua).
- Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин. Інформаційні матеріали до Круглого столу на тему: «Державно-конфесійні відносини в Україні станом на 2013 рік: рух до партнерства держави і церкви чи до кризи взаємин?»* 22 квітня 2013 р. Київ 2013.
- Табачник Д. Унифікація Духа // Г. К. Крючков, Д. В. Табачник. *Фашизм в Україні: угроза или реальность?* Харків 2008.
- Шевченко А. Моє обращеніє в зв'язі с ситуацією в Україні // *Служеніє Александра Шевченко* (www.ashevchenko.org).